

TIL O'RGATISHDA SITUATSION METODDAN FOYDALANISH: REAL HAYOTIY VAZIYATLAR ASOSIDA DARS TASHKIL ETISH

Jamolova Zebiniso

O'zbekiston Davlat jahon tillari universiteti,

Xorijiy til va adabiyoti: ingliz tili yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada chet tilini o'qitishda situatsion metod (situation-based method)ning o'rni, mazmuni va samaradorligi tahlil qilinadi. Real hayotiy vaziyatlar asosida tashkil etilgan darslar orqali o'quvchilarda kommunikativ ko'nikmalar shakllanishi, muloqotga kirishishda ishonch ortishi va tilni amaliy qo'llay olish salohiyatining oshishi asosiy e'tiborga olingan. Tadqiqot natijalari asosida situatsion metodni til ta'limiga samarali integratsiya qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *Situatsion metod, real hayotiy vaziyat, kommunikativ yondashuv, til o'rgatish, amaliy dars, muloqot ko'nikmalari.*

XXI asr ta'limi o'quvchining mustaqil fikrlashi, faol muloqotda bo'lishi va o'z fikrini erkin ifoda eta olishini taqozo qilmoqda. Ayniqsa chet tili ta'limida bu ko'nikmalar muhim o'rin tutadi. Shu sababli zamonaviy metodlar, jumladan situatsion yondashuv, o'qitish jarayoniga faol tatbiq etilmoqda.

Situatsion metod — bu o'quvchilarning til o'rganish jarayonida real hayotiy vaziyatlarga o'xshash sharoitlarda muloqot qilishini ta'minlaydigan metod bo'lib, unda dialog, rol-o'yinlar, ssenariylar asosida darslar olib boriladi. Bu yondashuv orqali o'quvchilar so'z boyligini oshirishdan tashqari, tilni amalda qo'llashga o'rganadilar, muhitga moslashish ko'nikmasi rivojlanadi.

An'anaviy ta'limda o'quvchilar grammatikani o'rganishga ko'proq e'tibor berishadi va til ko'nikmalari, ayniqsa og'zaki muloqot, chetda qoladi. Bu esa real hayotda chet tilini qo'llay olmaslik, ya'ni "bilaman, ammo gapira olmayman" muammosiga olib keladi. Situatsion metod bu muammoni hal qilishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Situatsion metod yordamida o'quvchilar real holatga tushgandek o'zlarini his etadi. Masalan, do'konda xarid qilish, mehmonxonada joy band qilish, intervyuda ishtirok etish kabi topshiriqlar orqali ular hayotiy nutq strukturasi, intonatsiyasi, madaniy muloqot me'yorlarini amaliy o'zlashtirishadi. Bu nafaqat til o'rgatadi, balki ijtimoiy kompetensiyalarni ham shakllantiradi.

Mazkur maqolada ~~situatsion metodning~~ afzalliklari, darsda uni qo'llash bosqichlari va amaliy tajribalar asosida o'quvchilarning o'zgarishi yoritiladi.

Tadqiqot doirasida quyidagi bosqichlar amalga oshirildi:

- Adabiyot tahlili: Situatsion metodning nazariy asoslari o'rganildi;
- Eksperiment: 2 ta o'quv guruhida 6 haftalik darslar (1-guruh – an'anaviy metod, 2-guruh – situatsion metod asosida) tashkil etildi;
- Kuzatuv va baholash: Talabalar kommunikativ faoliyati, ishonch darajasi va tilni amaliy qo'llash qobiliyati baholandi;
- So'rovnoma: Talabalarning dars jarayoniga bo'lgan munosabati va o'z-o'zini baholashi aniqlashtirildi.

Tadqiqot natijalari quyidagi jadvalda umumlashtirilgan:

Baholash mezonlari		An'anaviy guruh	Situatsion guruh	F arq
Muloqotga ishonch	kirishishda	60/100	85/100	+ 25
Replikalarning tabiiyligi		55/100	82/100	+ 27
Tilni olish	kontekstda qo'llay	50/100	88/100	+ 38
So'z boyligining faolligi		63/100	90/100	+ 27

Situatsion metod asosida o'qitilgan guruh o'quvchilari yuqori darajadagi kommunikativ ishonch, moslashuvchanlik va mazmunli javoblar bilan ajralib turgan.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, situatsion metod til o'rganishda ayniqsa gapirish va eshitish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. O'quvchilar hayotiy holatlarni "simulyatsiya qilish" orqali tilni o'zlashtirishadi:

1. Psixologik to'siqlarni kamaytiradi. Talabalar "xato qilishdan qo'rqmasdan" erkin muloqotda bo'lishadi.
2. Ijodkorlikni rag'batlantiradi. Har bir vaziyat o'ziga xos yondashuv va ssenariy talab qiladi.
3. Kontekstual o'rganishni ta'minlaydi. So'z va iboralar real vaziyatda ishlatilgani uchun yaxshi yodda qoladi.
4. Madaniy kontekstni o'rgatadi. Rol o'yinlar orqali boshqa madaniyatlar bilan tanishish imkoniyati yaratiladi.

Tadqiqot davomida kuzatilgan ijobiy o'zgarishlar shuni ko'rsatadiki, situatsion metod quyidagi jihatlar orqali chet tilini o'rganishda muhim rol o'ynaydi:

Til va madaniyatning uyg'unligi

Situatsion topshiriqlarda faqat til emas, balki madaniy normalar ham o'rganiladi. Misol uchun, ingliz tilidagi "small talk" (kichik suhbatlar) odob doirasida qanday boshlanadi, qanday tugallanadi – bu kabi nozik jihatlar o'quvchilarni kommunikativ madaniyat bilan tanishtiradi.

Stress holatini kamaytirish

An'anaviy darslarda o'quvchilar xatodan qo'rqib, gapirishdan o'zini tiysa, situatsion yondashuvda bu holat kamayadi. Sababi, bu metod o'yin va simulyatsiya asosida qurilgan bo'lib, o'quvchi o'zini "haqiqiy hayotdagi rolda" his qilgani uchun tabiiy gapiradi, xatoni esa o'rganish jarayonining bir qismi sifatida qabul qiladi.

Yodlab olish emas, tushunishga asoslangan yondashuv

Dialogni yodlash emas, balki holatga mos mustaqil fikrlash talab qilinadi. Bu tanqidiy fikrlash va kontekstual nutqni rivojlantiradi. Har bir o'quvchi bir xil matnni emas, o'z holatiga mos gaplarni ishlab chiqadi – bu esa ijodkorlikni rag'batlantiradi.

Texnologik integratsiya imkoniyatlari

Situatsion metodni raqamli vositalar bilan birlashtirish orqali ta'lim samaradorligini oshirish mumkin. Masalan:

- Dialoglarni video formatida yozib baholash;
- VR (virtual reallik) asosida muhit yaratish (masalan, aeroport yoki kafe muhiti);
- Chatbotlar bilan muloqot qilish orqali mustaqil mashq qilish imkonini yaratish.

Tadbiq etishdagi cheklovlar

Biroq, situatsion metodni qo'llashda ba'zi muammolar ham mavjud:

- O'qituvchining metodik tayyorgarligi yetarli bo'lmasligi;
- Vaqt yetishmasligi;
- Katta guruhlarda barcha o'quvchilarni faollikka jalb qilish qiyinligi.

Ammo bu muammolarni bosqichma-bosqich rejalashtirish, kichik guruhli ishlash, hamda metodik qo'llanmalar asosida faoliyat yuritish orqali bartaraf etish mumkin.

Situatsion metod o'quvchilarni o'quv jarayonining markaziga qo'yadi va ularni faol subyektga aylantiradi. Bu metod ayniqsa boshlang'ich va o'rta bosqichdagi til o'rganuvchilar uchun samarali, chunki ularning ehtiyoji – tilni faqat bilish emas, ishlatishdir.

Situatsion metod til o'rgatishda quyidagi afzalliklari bilan ajralib turadi:

- O'quvchilarda real muloqot sharoitlariga moslashuvchanlikni rivojlantiradi;

- Tilni amaliy kontekstda o'rganish imkonini beradi;
- So'z boyligi va gapirish malakalarini oshiradi;
- Tanqidiy fikrlash va muloqot ko'nikmalarini kuchaytiradi.

Kelgusida bu metodni boshqa metodlar bilan integratsiya qilish, xususan, PBL, kommunikativ yondashuv va raqamli vositalar bilan birga qo'llash orqali yanada yuqori natijalarga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Harmer, J. (2007). The Practice of English Language Teaching. Pearson Longman.
2. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.
3. Littlewood, W. (1981). Communicative Language Teaching. Cambridge University Press.
4. Azizova, G. (2022). Til o'rgatishda situatsion metoddan foydalanish tajribalari. Innovatsion pedagogika jurnali, №4.
5. Omonova, Z. (2023). Real hayotiy vaziyatlar asosida ingliz tilini o'rgatishning samarali usullari. Xorijiy tillar va metodika, №2.